

BENEDEK SZABOLCS

Kádár hét napja (regényrészlet)

Piroska egyszer azt mondta Jenőről, hogy olyan, mintha a bátyjáról készült karikatúra lenne. Rögtön utána bocsánatot kért, pedig nagyon is találó megjegyzés volt. Mások is megállapították, hogy a két fivér hasonlít egymásra, csak éppen míg a láthatatlan szobrász Kádár vonásait azok markánsságával együtt is finomra munkálta, addig Jenőét hol elnagyolta, hol meghagyta durvábbra. Ugyanez vonatkozott a belső tulajdonságokra is. Persze mögötte nem állt egy Piroska, aki arra inspirálta volna, hogy könyvet vegyen a kezébe. De más nő se állt mögötte. Ha lehet, neki még kevesebb nőügye volt, mint a bátyjának. Vagy hogy egészen pontosan fogalmazzunk, Jenőnek egyáltalán nem voltak nőügyei. Kádár legalábbis nem tudott efféléről.

Szegény Borbála, aki pedig fiatalkorában jócskán megtapasztalta az ilyen ügyeket – aminek következtében két fiút is szült, két ismeretlen apától – sóhajtozott is épp eleget emiatt.

A Conti utcai magánzárkában Kádárnak gyakran jutott az eszébe az öccse, és emiatt rendre lelkiismeret-furdalást érzett. Úgy gondolta, neki is volt köze ahhoz, hogy Jenő ennyire nyomorúságos életet élt. Mert még akkor is nyomorúságos volt, ha az benne nem föltétlen tudatosult. Egyszerűen nem kapott lehetőséget, hogy másként éljen. Amint kamaszskorból ifjúkorba lépett, világra nyiladozó értelmével érdeklődni kezdett azon dolgok iránt, amelyekkel a bátyja foglalkozott. Éppen eleget hallott róluk, elvégre odahaza gyakran előkerült a téma, leginkább veszekedés tárgyaként, miszerint ahelyett, hogy a tanult szakmájában dolgozna, és nem különcködne, hanem rendesen telnének a napjai, mint bárki másnak, János nem csak hogy zavaros eszmékért rajong, hanem mindezek tetejébe bünyözőként tartják nyilván, és állandóan rettegni kell attól, hogy mikor kerül rács mögé. Persze voltak periódusok, amikor Borbála kísérletet tett a marx elméletek és a kommunizmus alapvetéseinek megértésére. Valakitől kölcsönkért egy szemüveget, és azt az orrára nyomva böngészte az ágy alatt rejtgetett brosúrákat meg szórólapokat. Sőt egyszer váratlanul és hívatlanul a fia egyik előadására is elment a Csángó utcai vendéglő kü-

löntermébe, amitől aztán amaz annyira zavarba jött, hogy beletekeredett a mondandójába, és tőle szokatlan módon elkezdett összevissza makogni. Meg is jegyezte utána Rajk, hogy mennyire indiszponált volt, és talán némi pihenőre volna szüksége, ám Kádár nem árulta el, hogy erről szó nincs, egyszerűen lebénította a látvány, ahogy az anyja ott ül a hátsó sorok egyikében, és szokás szerint vaksin pislog bele a világba.

Amikor viszont Jenő kezdte el lapozgatni ezeket a füzeteket és kiáltványokat, Kádár erőszakosan és határozottan kivette őket a kezéből. Úgy gondolta, éppen elég, ha egy mozgalmár van a családban, semmi szükség arra, hogy mindkettejüket körözzze a rendőrség, az eddiginél is nagyobb fejfájást okozva az anyjuknak. Aki amúgy is gondoskodásra szorult, szóval már csak praktikus okok miatt is távol kellett tartani Jenőt a kommunizmustól – Kádár lelki szemei előtt ugyanis rendre megjelent az a kép, hogy Jenő meg ő is börtönben ülnek, Borbála pedig elhagyatottan és elveszetten tengeti napjait, miközben nincs mellette két erős kar, amely akár csak az utca másik oldalára átvezetné.

Csermanek Jenő tehát legföljebb távolról figyelhette bátyja ténykedését, és amíg amaz a teljes fizikai valójában illegalitásba kényszerült – ami annyit jelentett, hogy bajuszt növesztve bujkált Budapest különböző pontjain, és csak ritkán, a legváratlanabb, előre be nem jelentett pillanatokban jelent meg a családi fészekként szolgáló földszinti, udvarra néző szoba-konyhás lakásukban –, addig ő maradt az anyja mellett. Alkalmi munkákból szerzett némi jövedelmet, egyébként minden idejét Borbálával töltötte. Akkor is vele tartott, amikor a front közeledtekor Kádár levitte mindkettejüket Somogyra. És amikor a bátyja makulátlan, fess öltönyben, fekete állami autóval értük ment, egyike lett azoknak, akik minden porcikájukkal és érzékszervükkel átélhették a felszabadulást.

Nem sokkal utána, hogy visszatértek Budapestre, rendőrnek jelentkezett. Ez föltehetően a családi függés következménye volt, hiszen abban az időben Kádár a fővárosi rendőrfőkapitány-helyettes posztját töltötte be. Kétségkívül pikáns szituáció volt az úzött vad szerepéből a másik térfelre átkerülni. Jenő is megcsodálta, ahogy az addig bujkálásra kényszerült bátyját szirénázó autó hozza-viszi, ám ezúttal saját akaratából, és János úgy parancsol az egyenruhásoknak, mintha világéletében erre készült volna. Azt ugyanakkor Kádár el akarta kerülni, hogy Jenő bármilyen módon is a beosztottja legyen, és ő arra kényszerüljön, hogy neki is parancsoljon. Azt javasolta inkább, hogy amennyiben mindenáron egyenruhát akar öltetni, menjen az államvédelemhez. Oda is elkél néhány ember.

Ráadásul arrafelé is voltak kapcsolatai. Mária és annak bátyja, Ferenc is az államvédelemnél teljesített szolgálatot.

Máriát éppenséggel Piroska révén ismerte meg. Vagyis abból a készletéből, hogy olvasson. Az asszony falta a könyveket, és képes volt elképesztő bűvészmutatvánnyal az olvasásra szánt – nem kevés – időt is belegyömöszölni amúgy is bokros napi teendői közé. Kádár tőle tanulta meg, hogy az étel kavargatása közben is lehet olvasni, vagy addig, amíg az ember arra vár, hogy fölforrjon a víz, netán fölmosás után megszáradjon a konyha köve. És ha nem biciklivel megyünk mindenhova, hanem villamossal (és persze van is pénzünk villamosjegyre), akkor a járműveken is lehet olvasni két megálló között.

Borbálának odahaza nem voltak könyvei. Legföljebb mások által megunt képes magazinjai, amelyeket az utcáról, avagy azokból a lakásokból szedett össze, ahová takarítani járt. Hely amúgy se nagyon volt a lakásban könyvek tárolására, pénze pedig egyiküknek se volt rá. Maradtak hát a Piroskától kölcsönkapott könyvek. Azontúl meg – mert Kádár meg akarta mutatni az asszonynak, hogy saját önszántából is olvas, nem csupán azt, amit Piroska a kezébe ad – a szakszervezeti könyvtár. Ahol egy időben kiegészítőként Mária is dolgozott.

– Orosz regényt szeretnék olvasni – jelentette ki nagy hévvel Kádár, majd rögtön pontosított: – Vagyis hát szovjetet. Azaz nem múlt századit, hanem egy igazi mai szovjet regényt.

– Nem akarom elkésériteríteni az elvtársat – Mária körbesandított azon a néhány polcon, amelyek a szakszervezet könyvtári vagyonát tárolták –, de sajnos szovjet regényünk nem nagyon van. Nagy kár és nagy veszteség, de a modern szovjet irodalom lefordítása egyelőre még várat magára. A mi egyik majdani feladatunk lesz, hogy megismertessük a modern szovjet regényművészzel a magyar dolgozókat. Hanem – tette gyorsan hozzá Mária, látva Kádár elkámpicsorodott ábrázatát – egy valami mégis csak van itt. Ezt oda tudom az elvtársnak jó szívvel adni. Nem kimondottan mai regény, még a cári időkben írták, és akkor is játszódik, de érdemes elolvasni. Bennünket mindenképpen érdekelhet, hiszen igen jól és érzékletesen ábrázolja a forradalom kirobbanása előtti társadalmi helyzetet. Kicsit hasonlít a mostani magyar állapotokhoz.

Mária a háta mögötti polcra nyúlt, és levett onnét egy szakadozott fedelű, láthatóan sokat forgatott kötetet, majd Kádár kezébe nyomta.

– Gorkij – olvasta hangosan amaz a szerző nevét.

Ismerősen csengett. Egyszer Piroska tartott róla egy előadást. Kádár elsősorban tőle tudta, hogy kiváló író, ráadásul elkötelezett kommunista. Közeli kapcsolatban állt Leninnel és Sztálinnal is.

– A szocialista realizmus első, korai megnyilvánulásaként emlegetik – szólalt meg hirtelen Mária, mire Kádár összerezzent.

Egy pillanatra nem tudta, hogy Piroska, avagy az ugyancsak csinos és roppant kedves könyvtáros elvtársnő beszélt-e hozzá.

– Az anya – olvasta tovább Kádár a címlapot, és Máriának ehhez is volt hozzáfűznivalója:

– A regény központi alakja egy orosz édesanyja, akinek felnőtt gyermekei a munkásmozgalomban harcolnak. Az idős nő mélyen vallásos, ám lassacskán megérti, hogy a fiatalok milyen eszmékért rajonganak és küzdenek, és a végén ő maga is a szocializmus eltökélt híve lesz.

– Komolyan? – tört ki Kádárból, és rögtön bele is lapozott a könyvbe.

– Igen – felelte Mária. – A regény az orosz anyának a jellemfejlődését mutatja be. Azt, hogy miként szabadul meg egy idős nő a klerikális reakció mételyétől, és válik az emberiséget valóban megjavítani szándékozó, kézzel fogható és realista gondolkodás követőjévé. Mindezt persze az adott személytől elvonatkozva általános érvényűként kell tekintetni.

– Ez engem érdekel – Kádár becsukta a könyvet, és úgy szorította a zakójához, mintha attól félne, hogy valaki el akarja venni tőle. – Szeretném kikölcsönözni. Segít ebben az elvtársnő?

– Természetesen – felelte Mária, majd mielőtt elindultak volna a kölcsönzőpult felé, egy lopott, de azért Kádár számára érzékelhető pillantással végigmérte ezt a fess, olvasni vágyó fiatalembert.

Kár – legalábbis ő számára mindenképpen az –, hogy Kádár családja egyáltalán nem hasonlított a Gorkij-regényben ábrázolthoz. Az anyja végképp nem. Az pedig, hogy Jenőből mi lett volna, sajnos nem derült ki soha.

A könyvtárosnővel való ismeretség a későbbiekben sem szakadt meg. A Róna házaspár az illegalitás legnehezebb időszakában bújtatta Kádárt. A felszabadulás után Mária az államvédelemnél kapott a párttól feladatot. Kádár akkor már természetesen elköltözött tőlük, hiszen semmi szüksége nem volt arra, hogy albérletben húzza meg magát. Amikor viszont az öccse bejelentette az egyenruha iránti igényét, Kádár azonnal megkereste Máriát, hogy segítsen.

Jenőre szokás szerint, ahogy az élet minden területén, úgy munkájában sem volt panasz. Rendben elvégezte mindig, amivel megbízták. Időnként még lelkesedést is föl lehetett rajta fedezni. A ranglétrán is haladt fölfelé: rövid idő leforgása alatt közlegényből hadnagyig verekedte

föl magát. Pedig a szolgálat nem volt egyszerű. Kádár többször figyelmeztette, hogy legyen óvatos, mert tudomása volt róla, hogy egynémely hajdani nyilas az államvédelem soraiban keresett, mi több, talált is menedéket. Tartott attól, hogy amazok valami elborult ideológiával megzavarják öccse amúgy sem képzett fejét. Aztán rövidesen kiderült, hogy félelme alaptalan volt. Ha akadtak is egykori nyilasok az államvédelem soraiban, azok csöndben maradtak, sőt teljes mértékben azonosultak a szocializmus eszméivel. Nem bomlasztottak, nem akadékoskodtak, nem álltak ellen a céloknak és az ideáknak. Borús múltjuk ellenére az osztályharc legkeményebb elkötelezettjei lettek.

Jenő viszont huszonnyolc éves korában meghalt. Váratlanul, tragikus körülmények között. Mindazonáltal Gorkij sem tudta volna halálát másként kitalálni.

Elköltözhettek volna szebb és elegánsabb helyre, ám Borbála makacsul ragaszkodott a régi házhoz. Kádár annyit tudott csupán elérni, hogy a földszinti lakásból pár emelettel följebb húzódkodtak, és az ablakaik immáron nem a sötét gangra, hanem az utcára néztek.

A balesetről késő este értesült. Nehezen lehetett utolérni, akkoriban zajlottak a két munkáspárt egyesüléséről folytatott tárgyalások, és Kádár megállás nélkül ingázott a szociáldemokrata és a kommunista pártfunkcionáriusok között. Az egyeztetések időnként az éjszakába nyúltak. Az egyik megbeszélés ért akkor is éppen véget a Köztársaság téri pártszékházban, amikor szóltak neki, hogy telefonon keresik.

– Kicsoda? – kérdezte Kádár, miközben arra gondolt, hogy föltehetően Mária az. Amin valamelyest csodálkozott is, elvégre ő nem szokott ilyen sokáig a munkahelyén maradni. Kivéve, ha telefonálni akart. Ez persze megeshet, hiszen mindketten roppant elfoglalt emberek lévén többnyire késő este tudtak szakítani egymásra némi időt.

– Az édesanyja.

Kádárnak hirtelen megnyúlt az ábrázata.

– Az anyám? – Majd fogta az addig a kezében tartott aktát, a hóna alá csapta, és rohant az irodába a készülékhez.

Tudta, hogy ha Borbála telefonál, annak különösen fontos, mi több, nem mindennapi oka van. Sok más technikai eszközhöz hasonlóan Borbála a telefonnal sem ápolt közeli barátságot. Zavarta, hogy a tárcsán alig tudja kislabizálni a számokat, reszkető ujjait pedig nem bírja a tekeréshez szükséges lyukakba beledugni.

– Jenő meghalt. Azonnal gyere haza.

Mielőtt Kádár bármit mondhatott volna, egy reccsenés, és a vonal megszakadt.

Amikorra a fekete állami autó odaért, Csermanek Jenőt már koporsóba fektették. A mentő még ott állt, de immáron dologtalanul, csupán arra vártak, hogy Kádárnak jelentést tegyenek.

– Fogadja őszinte részvéteimet, Kádár elvtárs – egy rendőr lépett az autó mellé, és kinyitotta az ajtaját, majd tisztelgés közepette rögtön ezzel fogadta Kádárt. – Sajnos baleset történt. Csermanek elvtárs a munkásosztály vörös lobogóját akarta kitűzni arra az erkélyre, amikor az leszakadt alatta.

– Azonnal elhunyt – tette hozzá az időközben ugyancsak odasiető mentőorvos. – Nem tudunk rajta segíteni. Több emeletet zuhant. A bordái, a gerince, a csigolyái mind eltörték, és mindezekon felül súlyos koponyatörést szenvedett. Valamennyi munkatársam nevében fogadja őszinte részvéteimet.

Kádár fölváltva nézte hol az épület sötétbe borult homlokzatát, hol az utcán heverő jókora kődarabokat.

Nem az övék volt az a lakás. Jenő csak becsöngetett, hogy a másnapi ünnepre való tekintettel – május elseje volt a naptárban következő nap – kitűzze az erkélyükre a vörös zászlót. Persze beengedték – ki merészelt volna nem beengedni egy államvédelmi tisztet? Idáig nem látszott, hogy az erkéllyel bármi baj lenne: nem omlottak belőle se vakolat-, se tégladarabok, repedés sem futott rajta. Ami persze nem jelentette azt, hogy a háború alatt nem szerzett rejtett sérülést. A folyamatos ágyúzás és a lánctalpak dübörgése miatti rezgés más épületekben is okozott olyan kárt, ami csak évekkkel később jelentkezett.

A koporsó fedelét már föltették, de még nem szögezték oda. Amikor Kádárt megkérdezték, akarja-e látni utoljára az öccsét, határozottan nemet intett. Az orvos már fölvilágosította, hogy Jenő borzalmas sérüléseket szerzett. Jobb, ha nem így marad meg az emlékezetében.

Borbála megállás nélkül jajveszékelt. Kádár némán, kissé zavartan és zavarodottan állt mellette. Kereste magában a megrendülést, de egyre csak az jutott eszébe, hogy meghalt a kisfiú, akivel ő egészen felnőtt koráig egy ágyban aludt, és aki miatt annak idején olyan sokat csúfolták a pajtásai.

– Az egyetlen fiam! Oda az egyetlen fiam! – zokogta Borbála, és Kádár arra gondolt, hogy az anyjának igaza van: a másik fiát, azaz őt, már sokkal korábban elveszítette. Talán mindjárt akkor, amikor pár hónapos korában kényszerűségből nevelőszülőkhöz adta Somogyban.

Borbála nem bírta sokáig viselni a fájdalmat. Jenő elvesztésébe egészen belerokkant. Rövid idő leforgása alatt látványosan összetöporodott, meggörnyedt, vonásai mélyültek, arca beesett, hangja rekedtté, tekintete zavarossá vált. Nem telt el egy év, és követte a sírba a fiát.

A temetését követő napon pedig Kádár azt mondta Máriának:

– Most már szeretném végre feleségül venni. Hozzám jön?

Mária igent mondott. Nem kérdezősködött, nem akadékoskodott, nem hánytorgatta föl az addig történeteket. Kádár sokat mesélt neki korábban az anyjáról. Azt is őszintén, keresetlen szavakkal elmondta, hogy nem mer hozzá nőt vinni. Volt neki korábban egy menyasszonya – nem nevezte meg, de Mária tudta, hogy kiről van szó –, akit egyszer bemutatót odahaza, de az anyja mindjárt kényes úri kisasszonynak titulálta, és olyan becsmérő szavakkal illette, hogy utána heteken keresztül neki kellett helyette bocsánatért esedezni.

És hát Borbála Máriáról is tudott. Ki tudja, honnét, de tudta, hogy van. Talán Jenő fecsegte el, talán valaki más. Nem ez a lényeges. Hanem az, hogy noha Kádár gondoskodott róla, hogy soha ne találkozzon vele, Borbála mégis rendre mások előtt is szidalmazta az újabb elvált nő, aki a fia nyakába akarja varrni magát.

Az esküvőt fél évvel a lánykérés után tartották. Kádár az államvédelem parancsnokát, Péter Gábort, Mária főnökét kérte föl tanúnak. A személyes kapcsolatokon túl akkoriban amúgy is sokat találkoztak. Kezdetét vette a Rajk elleni eljárás, amelyben belügyminiszteri mivoltából kifolyólag Kádárnak is tevékenyen részt kellett vennie. Nem volt egyébként túlságosan nagy esküvő, ám így is híre ment. Azt beszéltek a pártban, hogy Kádár végre megszabadult az anyjától, és szerzett helyette egy másikat.